

Taro: Litiana

August, 1982

Saumi taro: Ro Salaseini Meru 77yrs. Nacokoni (Burebasaga) Rewa

Ulutaga: Nai tuvatuva ni sogo ni dua na vanua.

(The visit of a chief)

- Ena dua na vanua edau tiko na Turaga qai tiko na nona Mata ni vanua. E Rewa mada ga ena tiko na Roko Tui Dreketi qai tiko na mata ni vanua qai ko ira na matai Burebasaga. Sai iratou sara ga ogo na veivosakitaka na ka edau vakayacori baleta na vanua. Ko iratou na mataqali turaga na yacadratou tiko na mataqali ko Navuleka kei na kena i karua na mataqali na Nakoro. Ko iratou na mataqali ogo na Navuleka sairatou na liutaka na yavusa. Ia na matani vanuasai koya edau vakarogotaka veira na lewe ni vanua na ka edau tukuna mai na turaga. Ko ira na mata ni vanua ogo eratou na tabaka na ka, era vaka tu lewa tale ga. Ni sa tukutuku mai na turaga ena liu taumada vei mata ni vanua, qai cavutu ko mata ni vanua vei ira na lewe ni vanua. Ni sa tukutuku oti veiraotu na lewe ni vanua ka sa macala, sa qai lesu tale ko mata ni vanua vei koya na turaga me lai tukuni kina na macala ni ka a tukuna mai.

- Ena tikina cava edau vakayagataki kina na kamunaga kei na veiqaravi edau caka?

- Ni sa gole mai edua na turaga, sa dau kilai taumada na ka edau vakayacori vua. Ena liu taumada na Qaloqalovi ni gole mai wai, oti koya sa gole mai na turaga ki vanua kina na tikina sa vakarautaki me nona. Eke sa na tevu na nona i dratadrata mevaka na ibe lelevu vaka kina nona i Vakamaca na ibe talega. Ni sa dabe sobu sa na qai vakayacori na Sevusevu kei na veiqaravi vakaturaga. Na nona i dratadrata ka tevu koya ni gauna ga sa tucake kina na turaga sa vivitani sara na i yau koya ka sa na

MATA/V

V/M
1/2

- lai mamoroi tu me nona turaga. Kevaka edua talega na marama edau vakayagataki kina ibe lelevu me nona i dratadrata ka nona i Vakamaca talega. Ia ni sa dau gole yani na Roko Tui Dreketi mevaka ni marama levu ena rawa ga ni gole sara yani vakadodonu ia nai tovo dina vakavanua ena mai liu taumada yani na mata ni Burebasaga ki Kubuna sa qai iratou yani na marama. Ia ni ratou sa gole yani eratou na gole sara yani vakadodonu ki Vunivau na vale ni nodratou mata ni Burebasaga ki Kubuna. Ia ni ratou sa yaco yani ki koya sa na caka sara nodratou i sevusevu. Oti koya eratou sa qai cavutu yani kina vanua era sa wawa tiko mai kina na lewe ni vanua. Eke talega ena tovu tu edua nodratou i dratadrata mevaka na ibe. Ena qai vakayacori talega ekeya na nodratou Boka. Na Boka oqo e kena i balebale tiko na nodratou reguregu eratou mai vakacabora tiko baleta nodratou a sega ni tadu mai ena mate ni nodra turaga na lewe ni vanua. Ni sa oti koya sa na qai vakayacori na veika eratou a gole tiko yani kina. Na vanua talega edau tiko na nona Matavule, ko ya sai ira na matai. Na matai oqo edau wase ga mai vei koya na Vunivalu kei koya na Tui Dreketi. Ko ira oqo na yacadra na Mata i sau se lewe ni kuro wai. Na kuro koya e kena i balebale tiko na kuro vaka viti ka dau biuta tu ko yalewa e matadravu ka tu ga kina na wai. Ena gauna ra sa gole yani kina na mata oqo sa na qai lai saqa na kakana ena kuro koya. E Rewa mada ga ni rua tiko na mataqali edau kilai levu na Navuleka kei na Nakoro.

Ko iratou na Navuleka eratou na kerei iratou na Nakoro me mai ratou tara na nona vale, oqo e caka ga veira na turaga. Ia kevaka eratou caka soqo na Nakoro eratou na rawa ni kerei iratou na Navuleka meratou mai taya na buka ni magiti. Se kevaka eratou sa caka soqo na Nakoro ko iratou na Navuleka eratou sa na kila

MATA
CILI

S

DATA

BOKA

- sara na mataqali ko Navuleka na cava meratou mai cakava.
Ko ira oqo era sega ni cakava tale edua na ka ni dau caka edua soqo levu. Mai vei Rokotuni kivei Roko Matai, mai vei Roko Matai kivei Rokotuni.
- Na cavana Gonedau?
- E Rewa na Gonedau era tu mai Nukui nona ga na Roko Tui Dreketi, mai Noco nona ga na Tui Noco. Eke e tiko na matavule soli mai vua na Vunivalu, sega ni dua me cemuri ira tani, era sa na volai sara tu ga ena volai ni kawabula.
- E tiko tale beka eso na i wase?
- Na Vunisau ni dua na vanua, sai ira na buluta na yago ni mate ni turaga. Mai Rewa ko iratou na Nadoi keiratou mai Narocivo ko iratou na mataqali levu duadua ena nodratou vanua. Ko iratou na Vunisau sai iratou na digia na vanua me keli kina na qara me bulu kina yago ni mate ni turaga. Sai iratou sara ga meratou liutaka na veibulu. Ni sa lai bulu na yago ni mate, ko iratou na Vunisau eratou na rikata na yago ni mate meratou buluta. Na tamata kece me vakarorogo veiratou, ni sai iratou sara ga na liutaka ni dua na vakacegu ni dua na turaga se dua na marama. Eratou na yadrava tiko na yago ni mate, e tauŋuba eratou na qiri lai.
- Ocei e qiria tiko na lali?
- Sai iratou sara ga na qiri lali na Vunisau, sai iratou na lewa tiko na e vakayacori baleta na veibulu.
- Rawa ni ko talanoataka mada vakalailai na ka baleta ni mate edua na turaga, vata n kena soqo tale e tarava.
- Ni sa vakacegu yani edua na turaga sa na vakarautaki sara na veika kece e baleti koya. Sa na qai qiri tiko na lali, sa na lai tukuni veiratou na Vunisau ni sa lai caka na veibulu ni mataka.

- Sa ratou na cavutu sara na Vunisau meratou gole yani kina vanua me lai vakayacori kina na veibulu. Ra'uta beka era lewe rusagavulu mera lai keli qara. Sa na qai kau tiko edua na sivi beka, sa na vakacobara sara ekeya, eke sara ga sa na keli kina qara. Ni sa dau caka oti edua na yaqona. Ia kevaka e bera tiko yani na yago ni mate ko iratou oqo eratou na toka ga ekeya meratou na waraka toka ga na yago ni mate. Ke mani bogi dua tiko na yago ni mate ni dua na leqa, koiratou na tiko ga mai keya ka tabu ni ratou gole mai. Sa qai kau yani na yago ni mate ratou sa na lai buluta sara. Oti koya eratou na sega ni rawa ni kana tavako se meratou tara na kedratou kakana. Sa na lai sasavui sara na ligadratou ena dua wai, e liu edau tiko na vanua meratou lai savui kina na ligadratou. Ni oti koya sa na qai caka edua na kena magiti vata kena i yau ena kena levu ga rawa. Na tabua e rawa ni va vulo. Kevaka e bogi va tiko na mate, era na yadra tu ga caka ~~kiki~~ tiko na kana kei na veiqaravi.
- Na cava na i balebale ni Vakasili se i savasava niratou sa dau tara oti na yago ni mate.
- Na i vakasava niratou sa tara oti na mara, ya vanua ecaka kina na veibulu.
- Na cava beka edau vakayagataki eke?
- Eke eradau vakayagataka na kakana dina, oti ra sa qai lako yani ki wai meratou lai sili. Oqo niratou sa tara mai na yavu tabu. Eke e sega ni dau tabu na wai eratou na lai savasava kina. Sa dau caka sara ga nodraotu i yau kei na kakana. Nai yau ga levu koya lako vua na qara. Karua ni yau me nona na wekani mate kei na kena i katolu me nondratou ne keli qara se ko iratou na Vunisau. Eso dau malua oti ya qai dau tuva na ulu ni mate ya nai yau. Era tuva ena wekani ni mate vua na vasu kina koya mate.

* Na cava na duidui ni ka day caka baleta ni dua na lewe ni vanua e mate?

- Eke edau caka kina na somate ra gole mai na wekani mate. Sa na keli sara na qara mena lai bulu kina. Kevaka sa bulu oti na yago ni mate sa na wase na i yau caka talega kina na Burua, oqo na ka caka baleti ira na qai mai. Na caka kina na magiti vata na i yau. Na Burua e rawa ni tini na vuaka se rua na bulumakau ena kena levu ga rawa. Kevaka na turaga sa levu beka na bokaboka sa nona tavi sara na wekani mate me raica na ka oqo. Koya ga wekani ni mate e nona i tavi na Burua. Ko ira na dau gole mai kina so mate edau dodonu me volai na yacana, e tiko ga o koya me vola yaca tiko. Ena qarava tale ga koya na i wase ni yau veira kece na gole tiko yani. Ko ira kece oqo era na gole tiko yani era na wase kece ena i yau kei magiti. Ena bogi drau sa na nona ga nai taukei ni mate, sa na qai caka na kena kakana. Ni sa dau caka edua na bogi drau ko ira na kena marama e liu era dau dara na tivi. Na vakata~~ra~~isulu e nonadratou sara ga wekani mate, meratou luvata na nodratou sulu kivei iratou na wekana. Vata na kena i yau ena kena levu taucoko mevaka na tabua, sulu, ibe kei na dramu karasini. Ko iratou na wekai yalewa eratou na cakava mai sulu vulavula. Ia mai Kadavu eratou dau tevuka na ibe oti sa qai tevuka na i sulu e cake. nai sulu oqo sa qai dau kotime~~i~~ vakaraitaki ni ratou ni sa mai luva na nodratou sulu ~~ni~~ loaloa. Oti koya sa qai caka edua na kena magiti vata na kena i yau levu mevaka na ibe, na tabua, na lobi sulu ena kena levu ga rawa. Oti koya era sa qai veisukayaki yani. Sa vinaka.